

ШПІЛЯРЕВИЧ В.В.*викладач кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

ІНСТИТУТ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ГЕРМАНСЬКОЇ ГРУПИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена дослідженню та аналізу інституту заходів безпеки за кримінальним законодавством окремих держав германської групи романо-германської правової системи. Зокрема, автором констатується, що наукове осмислення зарубіжного кримінального законодавства дає можливість краще зрозуміти власне кримінальне законодавство, бо очевидно, що достоїнства і недоліки останнього найбільш рельєфно проявляються саме при порівнянні його з іноземним законодавством. Більше того, знання зарубіжного кримінального законодавства дозволяє використати позитивний досвід інших держав і одночасно уникнути помилок при вирішенні відповідних питань у національному кримінальному праві.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, заходи кримінально-правового характеру, заходи соціального захисту, «небезпечний стан» особи, кримінально-правові заходи безпеки.

Постановка проблеми. Наукове осмислення зарубіжного кримінального законодавства дає можливість краще зрозуміти власне кримінальне законодавство, бо очевидно, що достоїнства і недоліки останнього найбільш рельєфно проявляються саме при порівнянні його з іноземним законодавством. Знання зарубіжного кримінального законодавства дозволяє використати позитивний досвід інших держав, зблизити з ним внутрішнє кримінальне законодавство і таким чином уникнути помилок при вирішенні відповідних питань у національному кримінальному праві, оскільки сучасні процеси інтеграції з необхідністю передбачають і певну уніфікацію права різних держав. Зважаючи на наведене, у цій статті розглядається інститут заходів безпеки за кримінальним законодавством окремих держав германської групи романо-германської правової системи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Доцільно зазначити, що частково дослідженням інституту заходів безпеки за кримінальним законодавством окремих держав займалися такі зарубіжні та вітчизняні учені, як: М.Ф. Гареев, К.М. Карпов, С.Г. Келіна, І.Д. Козочкін, Н.Є. Крилова, Н.Ф. Кузнецова, Є.Д. Медведєв, Т.В. Непомнящая, О.С. Пунігов, І.М. Горбачова, В.К. Гришук, І.В. Красницький, А.В. Савченко, М. І. Хавронюк тощо. Однак не всі зазначені вище учені вивчали кримінально-правові заходи безпеки саме держав германської групи романо-германської правової системи.

Мета статті. У зв'язку з цим метою наукової публікації є комплексне дослідження та формулювання власних висновків з урахуванням відповідних надбань науки кримінального права щодо сутності та значення заходів безпеки за кримінальним законодавством окремих держав германської групи романо-германської правової системи.

Основні результати дослідження. Інтернаціоналізація злочинності, інтереси міжнародного співробітництва у сфері забезпечення законності та правопорядку, прав і свобод людини і громадянина обумовлюють науковий інтерес до стану та перспектив розвитку кримінально-правових інститутів зарубіжних держав, зокрема інституту заходів безпеки. Варто зазначити, що у різних державах світу законодавче регулювання кримінально-правових заходів безпеки є неоднаковим. Це пояснюється тим, що розробка чи вдосконалення кримінального законодавства конкретної держави здійснюється із урахуванням особливостей власної правової системи, менталітету, а також специфіки існуючої системи заходів кримінально-правового характеру. А зараз більш детально про інститут заходів безпеки окремих держав германської групи романо-германської правової системи.

Федеративна Республіка Німеччини. КК Федеративної Республіки Німеччини від 15 травня 1871 року у Розділі III Загальної його частини під назвою «Правові наслідки діяння» передбачена спеціальна Глава 6 –

«Заходи виправлення і безпеки» (die Maßnahmen), що була введена в дію Законом «Про звичних злочинців» від 24 жовтня 1933 року [1, с. 28]. У зазначеній вище Главі 6 містяться правові приписи, що визначають систему заходів виправлення і безпеки, послідовність їх виконання, заміну одного виду заходу на інший у процесі його виконання, умовну відстрочку заходів виправлення і безпеки та низку інших моментів.

Так, § 61 КК Федеративної Республіки Німеччини від 15 травня 1871 року передбачає можливість застосування таких заходів виправлення і безпеки до небезпечних осіб [2, с. 115]:

- 1) поміщення у психіатричну лікарню;
- 2) поміщення в установу ізоляції для алкоголіків і наркоманів;
- 3) превентивне засудження;
- 4) встановлення нагляду;
- 5) позбавлення права керувати транспортним засобом;
- 6) заборона займатися певною професійною діяльністю.

Окреслені заходи є вичерпними і законодавець їх не відносить до системи покарання та відрізняє від додаткових покарань і додаткових наслідків.

Що стосується безпосередньої реалізації заходів виправлення і безпеки, то застосовуються такі заходи до відповідних осіб не тільки тоді, коли їх винуватість установлена судом на підставі винесеного ним рішення – вироку, але й у випадку відсутності вини таких осіб. При цьому в основі призначення усіх заходів виправлення і безпеки лежить принцип відповідності, закріплений у § 62 КК Федеративної Республіки Німеччини від 15 травня 1871 року, за яким заходи виправлення і безпеки не можуть бути призначені, якщо вони не відповідають ступеню вчиненого особою або очікуваному від неї суспільно небезпечного діяння, а також ступеню небезпеки, що виходить від неї. Якщо суд, з огляду на обставини справи, вважає, що існують передумови для призначення декількох заходів виправлення і безпеки, то призначаються декілька з них, і в такому випадку перевага надається тим, які є найменш тяжкими для правопорушника [2, с. 58].

Особливістю для німецького кримінального права є також те, що, окрім заходів виправлення і безпеки, зазначених у КК Федеративної

Республіки Німеччини від 15 травня 1871 р., існують й інші кримінально-правові заходи, встановлені в додатковому кримінальному праві (das Nebenstrafrecht), які за своєю правовою природою не входять ні до покарань (основних чи додаткових), ні до заходів виправлення і безпеки. Наприклад, Закон «Про захист тварин» від 24 липня 1972 року містить такий захід, як заборона утримання тварин будь-якого або певного виду. Специфічні заходи, що застосовуються до неповнолітніх правопорушників, встановлені в молодіжному кримінальному праві (das Jugendstrafrecht). До них можна віднести, наприклад, виховні та виправні заходи, передбачені Законом «Про відправлення правосуддя у справах молоді» в редакції опублікування 11 грудня 1974 року.

Швейцарська Конфедерація. Загальновідомо, що Федеративна Республіка Німеччини була першою державою у Європі, де зародилася ідея застосування заходів виправлення і безпеки і де на сьогодні накопичено відомий досвід щодо кримінально-правових аспектів розуміння цієї проблеми. Проте заходи безпеки вперше у Європі знайшли своє нормативне закріплення у КК Швейцарської Конфедерації від 21 грудня 1937 року. Зокрема, згідно положень КК Швейцарської Конфедерації від 21 грудня 1937 року, правові наслідки злочинного діяння охоплюють покарання, заходи безпеки та інші заходи кримінально-правового характеру. При цьому до заходів безпеки кримінальним законодавством віднесені [3, с. 58]:

а) ізоляція (інтернування) «звичних» злочинців – тримання осіб, які вчинили умисні численні злочини, у спеціальних установах, що фактично означає спеціальний режим відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. 42 КК);

б) поміщення психічно хворої особи, яка вчинила діяння, що зазвичай карається каторжною тюрмою чи тюремним ув'язненням, до спеціальної лікувальної установи чи притулку або її «інтернування» (ст. 43 КК);

в) виправлення осіб, які страждають на алкоголізм або наркоманію (ст. 44 КК).

Іншими заходами кримінально-правового характеру швейцарський законодавець вважає [3, с. 58]:

- 1) превентивну заставу;
- 2) конфіскацію (конфіскацію небезпечних предметів, майнового прибутку);

- 3) компенсацію потерпілим особам;
- 4) опублікування вироку.

Слід зважити на те, що поряд із доволі розвинutoю системою покарань і заходів, що не є покаранням, КК Швейцарської Конфедерації від 21 грудня 1937 р. не передбачає визначення, порядок, умови та наслідки їх застосування.

Австрійська Республіка. У Загальній частині КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року (офіційна його назва: Федеральний закон про діяння, котрі перебувають під загрозою покарання, призначуваного судом) міститься VIII Розділів, III-й із яких «Покарання, вилучення майнових цінностей та заходи попередження» присвячений заходам кримінальної відповідальності.

У КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року збережена дуалістична система кримінальної відповідальності, формами реалізації якої є [4]:

- 1) заходи покарання;
- 2) заходи безпеки та попередження.

Зокрема, заходи безпеки і попередження регламентуються § 20 – 25 зазначеного вище Кодексу. Ці норми в КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року свідчать про те, що законодавець зберіг заходи безпеки та попередження, пов'язані з ізоляцією злочинця, однак у порівнянні з законодавством, що діяло до 01 січня 1975 року, встановив більш певні межі застосування заходів безпеки.

КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року передбачає 3 види заходів безпеки та попередження (всі вони пов'язані з ізоляцією злочинця) [4]:

- а) поміщення в психіатричний заклад психічно ненормальних злочинців (§ 21);
- б) поміщення в спеціальний виправний заклад алкоголіків і наркоманів (§ 22);
- в) поміщення в спеціальну установу небезпечних рецидивістів – превентивне ув'язнення осіб, схильних до вчинення злочинів, які не можуть бути виправлені в результаті застосування до них виключно заходів покарання (§ 23).

У § 23 КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року вказуються також критерії, якими повинен керуватися суд при визнанні злочинця небезпечним рецидивістом та поміщенні його в спеціальну установу небезпечних рецидивістів. Так, зазначений вище Кодекс встановлює: «... якщо хто-небудь після

досягнення 14 років засуджується мінімум до 2 років позбавлення волі, то суд повинен одночасно з призначенням покарання направити його до установи для небезпечних рецидивістів, якщо є одна з таких умов [4]:

1) якщо засудження головним чином було викликано здійсненням багатьох умисних злочинів проти особи, свободи, власності, моральності або інших загально-небезпечних умисних злочинів;

2) якщо особа двічі засуджувалася до позбавлення волі на строк більше 5 місяців;

3) якщо можна припустити, що особа через схильність до вчинення вище вказаних злочинів або через те, що основним джерелом її існування є вчинення злочинів, і надалі буде так поступати та вчиняти такі ж тяжкі злочини».

З тексту § 23 КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року випливає, що заходи безпеки та попередження можуть бути застосовані до відповідної особи не тільки самі, а й поряд із заходами покарання. Більше того, КК Австрійської Республіки від 29 січня 1974 року регламентує можливість і порядок призначення заходів безпеки та попередження на невизначені терміни. Зокрема, у § 25 вище вказаного Кодексу зазначається: «заходи безпеки призначаються на невизначений термін. Вони застосовуються до того часу, поки не досягнута мета їх призначення. Однак поміщення в установу для наркоманів і алкоголіків може бути на строк не більше 2 років, а в виправні установи для небезпечних рецидивістів – не більше ніж на 10 років». Питання про припинення заходів безпеки вирішує суд на підставі висновку адміністрації цих установ.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки з усього вище наведеного, слід зазначити, що інститут заходів безпеки уже давно добре відомий багатьом державам світу і цим заходам відводиться важлива роль у сфері протидії злочинності. На жаль, у нашій державі заходи безпеки у сфері кримінально-правової політики України, як самостійний вид профілактичного впливу, досі не визнаються і, мабуть, через це дотепер не отримали свого належного закріплення у законі України про кримінальну відповідальність. Свідченням цього є те, що на сьогодні у Загальній частині чинного КК України немає жодної норми, не кажучи про окремий самостійний інститут, яка визначала б поняття, систему, мету та підстави застосування відповідних заходів.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н. Уголовное право ФРГ / Н. Кузнецова, Л. Вельцель. – М., 1980. – 214 с.
2. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия / науч. ред. и пер. Д. А. Шестакова, Г. Г. Йешек. – М., 2003. – 524 с.
3. Серебренникова А. В. Уголовный кодекс Швейцарии: основные черты книги первой // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 11 «Право». – 1997. – № 6. – С. 52–60.
4. Кримінальний кодекс Австрійської Республіки // Кримінальне законодавство / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rebeldownloadfree.bitballoon.com/ugolovnij-kodeks-avstrii.html>.

Шпиляревич В.В.

Статья посвящена исследованию и анализу института мер безопасности по уголовному законодательству отдельных государств германской группы романо-германской правовой системы. В частности, автором констатируется, что научное осмысление зарубежного уголовного законодательства дает возможность лучше понять собственное уголовное законодательство, потому что очевидно, что достоинства и недостатки последнего наиболее рельефно проявляются именно при сравнении его с иностранным законодательством. Более того, знание зарубежного уголовного законодательства позволяет использовать положительный опыт других государств и одновременно избежать ошибок при решении соответствующих вопросов в национальном уголовном праве.

Ключевые слова: *уголовное преступление, меры уголовно-правового характера, меры социальной защиты, «опасное состояние» лица, уголовно-правовые меры безопасности.*

Spiliarevych V.

The article is dedicated to the research and analysis of the institution of security measures in the criminal law of individual states of the German group of the Romano-Germanic legal system. In particular, the author states that the scientific understanding of foreign criminal law provides an opportunity to better understand the actual criminal law, because it is obvious that the advantages and disadvantages of the latter most clearly manifested precisely when comparing it with foreign law. Moreover, knowledge of foreign criminal legislation allows us to use the positive experience of others States and at the same time to avoid errors in solving relevant issues in national criminal law.

Key words: *criminal offense, measures criminal-legal character, measures of social protection, «dangerous condition» of a person, criminal-law measures of safety.*